

ból átírt a magyar helytartótanácsához a könyvek visszaszerzése tárgyában, mire a helytartótanács röviden azzal válaszolt, hogy MARTINOVICS nem tartózkodik az országban. (Helytartótanácsi levéltár: Dep. politico-litter. anni 1792. fons 12. pos. 27.)

Az úgy figyelemreméltó része MARTINOVICS álláspontja a magyarországi hatóságok illetékességével szemben, amit 1795. évi felségsértési perében is képviselt. (FRAKNÓI: *Martinovics összeesküvése* 317. l.). Fraknói ezt úgy magyarázta, hogy „aggaszthatá a magyarországi büntetőtörvények szigora“ (318. l.), pedig ez az előadottak szerint egyáltalában nem befolyásolta MARTINOVICSOT.

GÁRDONYI ALBERT.

Ismeretlen Verseghy-kéziratok az Országos Széchényi Könyvtárban. Az Országos Széchényi-Könyvtár hírlaposztályán régóta őriznek egy folyóiratkötetet, az „Uránia“ első évfolyamának harmadik kötetét, melynek lapjai a margón és a sorok közt tele vannak írva összefüggő verses és prózai szövegekkel. A bejegyzések szerzője ismeretlen volt és kiletére vonatkozólag, úgy látszott, nincsen is támpont a szövegekben, sem magában a kéziratpapirosként használt folyóiratpéldányban.

A megfejtést a véletlen szolgáltatta. Történetesen egy másik hasonló módon teleírt könyv került kezünkbe, VERSEGHY FERENC névtelenül megjelent „*Mi a' poézis?*“ (Buda, 1793) c. művének egy példánya, mely hasonlóképen már régen, 1900 óta (Kézirattári növedéknapló sz. 1900/15. Jelzete 603. Oct. Hung.) a Könyvtár birtokában van, szennylapján pedig ez a feljegyzés olvasható: „A bejegyzések VERSEGHY saját kézírása, HALMY GYULA tanárjelölt úr állítása szerint, ki VERSEGHYnek kéziratát ismeri“. A feljegyzés S. Gy.-tól — nyilván SEBESTYÉN GYULA — származik. A két kézirat írása teljesen egyezik; nemcsak a betűik és az egész íráskép, hanem a fakó, rossz tinta színe és az a mód is, ahogy az írás a nyomtatott szöveg által üresen hagyott lapszéleken és sorközökben elhelyezkedik. Kétségtelenné vált, hogy ha S. Gy. gyanúja jogosult, akkor mindkét kézírás a VERSEGHYÉ, mégpedig mindkettő ugyanabból az időből. Meg kell jegyeznünk, hogy a „*Mi a' poézis?*“-ban olvasható szöveg maga is — összefüggő értekezés „*Philológiabéli jegyzések a' Magyar Nyelvrül*“ címen — VERSEGHY mellett vallott, valamint az is, hogy a nyomtatott szöveg versei számos helyen kéziratossá javításokkal vannak ellátva. Az „*Uránia*“-beli kézirat szövegei szintén VERSEGHY-re utalnak. A versek, melyeknek szerzősége rövid úton megállapítható volt, VERSEGHY alkotásai. Ennyi támponttal természetesen nem érhattük be. Kézirattárunk szegény VERSEGHY-kéziratokban, s azok is csak hasonló-

ságot, de nem azonosságot mutattak. Nyilván más időből származnak mint a problematikus anyag. Jobb bizonyíték híján ugyan, ez az erős és tipikus hasonlóság is elegendő lett volna az identifikáláshoz, de döntő és kétségtelen bizonyítékot szolgáltatottak VERSEGHYnek az Akadémián őrzött úgynevezett brünni kéziratai, melyeket a MARTINOVICS-összeesküvésben való részesség miatt elítélve, brünni fogságában írt. (Régi és újabb magyar írók, 8° 31. sz.) E két kötet kézirat hajszálla egyezik a mienkkel. Ez az egyezés arra a kérdésre is választ ad, mi vihette rá a két kötet tulajdonosát arra, hogy könyveivel ilyen barbárnak tűnő módon bánják, kéziratpapirosként használva azokat. A fogoly nyilván nem volt bővében a papirosnak és kénytelen volt könyveit is fölládozni. E feltevés irodalmi megerősítése SÁGHY FERENC VERSEGHY-életrajzában olvasható, *Verseghy Ferenc maradványai és élete*, 1824. 152. l.: „könyveit különféle jegyzetekkel beírta“. (V. ö. CSÁSZÁR ELEMÉR: *Verseghy Ferenc élete és művei*, 1903. 162—3. ll.)

Mindkét kötet tehát kétségtelenül VERSEGHY FERENCnek fogságában írt kéziratait tartalmazza. Provenienciáját, sajnos, nem lehetett kideríteni. A „*Mi a' poézis?*“ 1900-ban tétetett át a kéziratárba a nyomtatvány-osztálytól; hogy oda miként került, ismeretlen, mint-hogy már az első növedéki napló fölfektetése előtt ott volt. Ugyanez a helyzet az „*Uránia*“ körül is. (Most áttétetett ez is a kéziratárba, 1937/42. naplósám alatt, jelzete 994. Oct. Hung.) CSÁSZÁR ELEMÉR szeriut (i. m. 171. l.) a fogságban használt könyveit nem tudta magával vinni.

Filológiai beszámoló a kéziratok tartalmáról nem a mi hivatásunk, csupán annyit, hogy az „*Uránia*“ verset és prózát, eredetit és fordítást, sőt kivonatokat is egyaránt tartalmaz. A versek vagy korábban már megjelent művek új variációi, vagy a fogságban keletkezettek eredeti kéziratai. Van kiadatlan is köztük, többek közt két sikamlós elbeszélő költemény, miért is a kötetet *remotaként* kezeljük. A „*Mi a' poézis?*“ anyagát már jeleztük. Mindkét kötet elsőrendű irodalomtörténeti forrásértékkel bír. Még csak annyit, hogy mindkét kötet végén idegen kézzel írt szövegek is találhatók, mintahogy az akadémiai brünni kéziratok ötödik kötetében is. JOÓ TIBOR.

Panaszok a könyvkiadók és az olvasók ellen a mult század elején. A Hazai és Külföldi Tudósítások 1820. január 12-i számában egy névtelen szerző, nyilván a szerkesztő KULTSÁR ISTVÁN, áttekintve az utolsó harminc év magyar könyvtermelését, súlyos panaszra fakad a magyar könyvkiadók és olvasók ellen. Kevesli a sajtólól ez idő alatt kikerült „díszes“ könyveket és kevésli a magyar olva-